

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

E. R. Postma — Eindhoven

De armen van Galilea (Mt. 5: 1-12)

De oude kerk

Wie zijn dan toch die „armen van geest”, bij Lucas kortweg „de armen” over wie Jezus het „zalig” uitspreekt? Al in de eerste eeuwen van het christendom was die vraag aan de orde. Gemakshalve, maar ook vanwege zijn scherp belijnd standpunt laten we Rochus Zuurmond nog eens aan het woord. In het genoemde nummer van „Opstand” schrijft hij verder:

„Celsus bespote in de tweede eeuw het christendom als godsdienst voor bedelaars. Een halve eeuw later zet Origenes dit haastig recht: Jezus heeft met zijn zaligspreking natuurlijk niet alle letterlijk armen bedoeld, 'zelfs een amateur-spreker zou nooit de armen zonder onderscheid hebben geprezen, velen van hen hebben immers totaal verdorven zeden!' (C. Celsus 642; moet zijn: Contra Celsum, P.).

Clemens van Alexandrië (2e eeuw) is Origenes voorgegaan: is het niet karakteristiek dat deze Clemens, een der allereerste theologen van de kerk, een traktaat heeft moeten schrijven over de vraag of een rijke zalig kan worden? (*Wie is de rijke die wordt gered?*). Alle kritische uitlatingen in het 'Nieuwe Testament' over de rijken — en dat zijn er nogal wat — worden daarin weggepraat met de theorie dat de wáre armoede een bewustzijnsinhoud is die met de inhoud van de portemonnaie niets te maken heeft. De Rijke Jongeling (Marc. 10: 17-31) had óók van Jezus kunnen leren hoe hij zijn centen goed kon gebruiken.

De armen krijgen nog een trap na: ze hebben niet alleen geen menselijk bezit, maar vaak — gezien hun hebzuchtige aard — ook geen deel aan God!”

Luther en Franciscus

„Dat was de tweede eeuw. Maar in de zestiende eeuw zegt Luther, in een preek op Allerheiligen in 1522 bijna woordelijk hetzelfde. Hij haalt uit tegen Franciscus van Assisi, die de armoede letterlijk nam. 'Hij (Franciscus dus, P.) heeft tegen Christus in (!) het Evangelie betrokken op de tijdelijke armoede'. 'Een bedelaar die iets begeert is rijker dan een rijke die zijn hart niet op zijn rijkdom zet' etc. etc. Het lijkt wel of we niet Matth. 5 maar Seneca horen uitleggen. Natuurlijk is de inzet bij Luther dat de armoede geen pseudo-verdienste kan zijn. Dat is terecht. Maar als het 'sola gratia' (alleen door de genade wordt de mens gered) nergens in de materiële werkelijkheid zichtbaar mag worden, zijn we toch wel ver van het 'Nieuwe Testament' weggeraakt.” (zie het aangehaalde nummer van Opstand, pag. 12, 13).

Expres ruim ik nogal wat plaats in voor de mening van Zuurmond. Zijn ideeën blijken aan te spreken bij velen, die werkelijk begaan zijn met de nood in de wereld. Niet voor niets bestaat er een beweging (!, P.) „Christenen voor het Socialisme” en wordt er steeds nadrukkelijker bijval geschonken aan de theologie van de revolutie, de bevrijdingstheologie en dergelijke. Ook in eigen kring is wel de stelling verdedigd (althans op tafel gelegd): het gaat in Jac. 5: 1 v.v. niet om rijken die zich kwalijk gedragen, nee het gaat om de rijken als klasse, rijken-per-definitie.

Plaatsbepaling nu

Zuurmond zegt elders (pag. 6): „De verkondiging vraagt vóór alles om een reële plaatsbepaling op de weg van de Mensenzoon, dichtbij de plaats waar Hij verkeert. En waar anders zou dat zijn dan bij zijn minste broeders in hun verdrukking: de naakten, de hongerigen, de gevangenen, de zieken, zij die zijn als de doden . . .”. En even verderop: „Nee, er zijn in de werkelijkheid wel degelijk bewegingen die beantwoorden aan de beweging van de Messias, en bewegingen die daaraan absoluut niet beantwoorden. Dat is de reden waarom wij, in praxis en theorie, socialist zijn. En daarom kunnen we niet optreden als bondgenoten van het westerse imperialisme, welke onreine redenering men daartoe ook aanvoert.”

Zijn stellige mening is: „De solidariteit met de verdrukten, in praxis en theorie, gaat voorop. Ik zeg niet, zoals bijvoorbeeld Ragaz zei, dat de praxis van de verdrukten *identiek* is met die van de Messias; er blijft altijd een messiaans kritisch 'geenüüber'. Maar de konsekwentie hiervan kan toch niet zijn dat het gebeuren in deze wereld *neutraal* zou zijn jegens het Messiaans gebeuren!”

Daargelaten of Zuurmond zelf ontkomt aan de „ideologische bevangenheid” die hij anderen verwijt (pag. 14), is de zaak te belangrijk om haar achteloos terzijde te schuiven. Zijn stelling is immers dat de kerk vrijwel altijd Jezus' woorden in de bergrede heeft vergeestelijkt. Vergeestelijkt is immers een (te) gemakkelijke manier om aan de klem van het evangelie te ontkomen.

Mattheüs en Lucas

Blijft de vraag: wie zijn nu die 'armen van geest'. Heeft de kerk van meetaf hen vergeestelijkt, Zuurmond gaat m.i. de tegenovergestelde richting uit. Hoor maar: „Lucas schrijft 'armen', Mattheüs 'armen van geest'. Het is typerend dat Lucas' armen voortdurend zijn uitgelegd als armen van geest (met dank aan Mattheüs), maar zelden Mattheüs' armen van geest als gewone armen à la Lucas. *Daartoe is alle aanleiding* (cursivering van mij, P.). Uitgangspunt zou kunnen zijn dat Mattheüs nu eenmaal een meer oud-testamentisch en joods taalgebruik heeft dan Lucas. Maar dat wil niet zeggen dat hij iets anders bedoelt. De zinswending 'arm van geest' en in vers 8 'rein van hart' is typisch hebraïserend. Model staat, zowel naar inhoud als naar vorm, Psalm 34: 19. „*Jahweh is nabij de gebrokenen van hart en de verslagenen van geest bevrijdt hij.*”

(Let wel: „zowel naar inhoud als naar vorm” — m.a.w. ook in Ps. 34 zou het gaan om „gewone armen à la Lucas”, P.).

Het citaat vervolgt met: „Uit het 'Oude Testament' . . . zijn talloze voorbeelden aan te halen van soortgelijke constructies . . . Men bedenke dat woorden als *geest*, *hart*, *lichaam*, *ziel* niet een déél van een mens beduiden maar die *hele* mens onder een bepaald door de kontekst opgelegd gezichtspunt. Er kan dan ook geen sprake van zijn dat 'van geest' hier betrekking heeft op de sektor der geestelijke zaken of op de manier van arm zijn. 'Van geest' duidt op het aspect van de mens waarin de armoede het meest pregnant is, namelijk dat hij *geest* is, levend (letterlijk: ademend) wezen. Van de arme wordt vooral het *leven* bedreigd, de ademtocht en zijn leeftocht worden hem onthouden. Zijn armoede is daardoor totaal, omvat wat wij 'geest' noemen en wat wij 'lichaam' noemen. Op dezelfde wijze is de reine 'rein van hart'. De mens is 'hart' (het hebreeuwse woord is 'lef') als we hem bezien onder het aspect van wat hij wil, waarnaar hij streeft. Iemand wiens wil zuiver, éénvoudig is, is 'rein van hart' en daarmee in zijn totaliteit rein. Verre van te spiritualiseren (vergeestelijken, P.) konkretiseert Mattheüs de armoede, schildert hij ze in joods-hebreeuwse termen nog feller dan Lucas” (pag. 13).

Veel citaat deze keer. Misschien ook moeilijk. Maar het is de moeite van tweemaal lezen waard: uit de uitleg spreekt een stuk moderne maatschappij-kritiek, dat ook via de krant onder onze ogen komt. Graag wil ik volgende week dan nóg eens aan de orde stellen wie Jezus bedoelt met „de armen van geest”.

Het kernwapenvraagstuk ⁽¹⁾

Gedurende de maand maart hopen we de 'tweede' pagina te vullen met een discussie over het kernwapenvraagstuk zoals dat sedert eind vorig jaar weer (op)nieuw voor onze aandacht is komen te staan. Eerst leest u een stuk van prof. dr B. Goudzwaard, dat eerder gepubliceerd was in Trouw. Daarna een preek van mij, die ik in Amsterdam hield op zondag 9 december 1979. Vervolgens beantwoorden prof. Goudzwaard en ik vragen die we n.a.v. onze publicaties aan elkaar stellen. Tenslotte hoopt prof. dr E. Schuurman de gedachtenwisseling met een bijdrage zijnerzijds te besluiten.

(Degenen die wachten op een ingaan mijnerzijds op de artikelen van ds Van der Kwast moeten nog even geduld hebben; er wordt aan gewerkt.)

H. de Jong

CHRISTEN, BEWAPENING EN DEMONIE

door dr B. Goudzwaard

Uit de vele reacties, die ik de afgelopen weken mocht ontvangen, is mij duidelijk geworden, dat door mijn wijze van zeggen en handelen ik soms mensen in verwarring heb gebracht. Vooral geldt dat voor de manier, waarop ik sinds kort over het bewapeningsvraagstuk spreek en schrijf. Zit daar toch niet een toegeven aan het dodelijk gevaar van een oprukkend communisme in verscholen? En is het daarom niet eveneens dodelijk gevaarlijk, om te zinspelen op een mogelijk ingaan tegen de NAVO-plannen?

Dat zijn de vragen waar veel mensen mee rondlopen. En uit hun herinnering puttend, verwijzen ze dan naar degenen die, in de tijd van een toenemende oorlogsdreiging uit nazi-Duitsland, in Nederland het parool aanhieven van het gebroken gewertje — daarmee een Nederlandse defensie verzwakkend. Toen was het de demonie van het nazisme waartegen we ons moesten keren. Nu is het de demonie van het communisme, dat ons tot een doeltreffende verdediging verplicht. We mogen toch niet blind zijn voor de lessen van de geschiedenis? Uit sommige brieven lees ik tussen de regels door, dat mede-christenen in het CDA en de ARP moeite hebben mij nog persoonlijk te volgen en ook te herkennen. Want in het verleden heb ik in spreekbeurten en artikelen nooit onder stoelen of banken gestoken, dat het communisme een dodelijk-gevaarlijke ideologie is, waarmee we nooit op enigerlei wijze mogen heulen. Is dat besef er niet meer? Ben ik als gereformeerd christen misschien een prooi geworden van een moderne vorm van theologie?

Ik besef dat er wel het een en ander uit te leggen is. Ik wil proberen dat op een heel persoonlijke wijze ook te doen. Want wanneer dit in niet weinige brieven aan mij te lezen valt, is dat een teken ervan

dat er nog veel mensen in het land met soortgelijke gedachten rondlopen.

Rode en zwarte gevaar

Misschien mag ik beginnen met het communisme. Het klinkt u misschien vreemd in de oren, maar nooit te voren ben ik zelf zo diep overtuigd geweest van het demonische karakter ervan. Het communisme is de leer van de menselijke zelf-verlossing. Dat deelt het met vele andere niet-christelijke ideologieën. Maar het voegt daaraan toe, dat die zelf-verlossing van de mens bereikt kan worden en moet worden door revolutionaire strijd. En al is die strijd klassenstrijd, dat neemt niet weg, dat ook andere vormen van strijd (bij voorbeeld de mogelijke conflictstof tussen rassen) overeenkomstig de communistische doctrine mogen en moeten worden gebruikt om de overwinning van de arbeidersklasse te behalen, waarbij de communistische partij de voorhoede vormt. Vele zogenaamde bevrijdingsbewegingen in Afrika, Z.-Amerika en Azië zijn door dit denken geïnfilteerd en soms zelfs geheel bepaald.

Het rode gevaar is niet dood, het leeft. Het suggereert leven en bevrijding, maar brengt dood en verslaving met zich. Wereldbevrijding

door het bloed heen — is dat niet de meest gruwelijke imitatie die ooit van het Evangelie van Christus in de wereld gegeven is? Ik geloof van wel. Daar schuilt klinkklare demonie achter. Van belang is ook, dat het Marxisme-Leninisme de idee van een totale oorlog — dat wil zeggen een oorlog, die niet alleen militaire wapens bezigt, maar ook de wapens van een heel economisch stelsel, en van een pers, van een televisie, van wetenschap en kunst, van opvoeding, om op alle fronten de tegenstander te kunnen aanvalen en vernietigen — van huis uit in zijn bagage heeft. Het heeft in zijn geschiedenis weliswaar de doctrine van de „vreedzame coëxistentie” — het vreedzaam naast elkaar leven van volken — ontwikkeld, maar daarbij nooit de gedachte van een noodzakelijke wereldrevolutie laten schieten. Die wil bestaat nog steeds, zij het dat het accent bij tijd en wijle wat meer valt op de ideologische, niet-militaire strijd, waarbij het Westen zal worden verslagen op het front van de wetenschap, de techniek en de economie. Want wanneer een communistisch systeem kan aantonen op die drie fronten — de opmars van de wetenschap, van de techniek en de economie — superieur te zijn aan het kapitalisme, dan zal dat de westerse mens op de knieën brengen, en hem alle nog resterende wapens uit de handen slaan. Dan is de wereldrevolutie gekomen.

Hoe vecht een christen tegen demonen? Hij weet, dat mensen in de greep daarvan kunnen komen. Hij weet ook, dat dat voor hele samenlevingen gelden kan. Ook al geldt steeds, dat mensen en menselijke samenlevingen altijd méér zijn dan pure produkten van demonie — omdat mensen mensen blijven,

met angst en vrees, met hoop en bezorgdheid. Ook een communist is meer, als mens, dan een stukje vleesgeworden communistische ideologie. Hoe vecht een christen tegen demonen?

In het kader van de Bergrede zegt Jezus daar iets van. Daar valt het ontzagwekkende woord: „Gij hebt gehoord dat er gezegd is: Oog om oog en tand om tand. Maar ik zeg U, de boze (mens) niet te weerstaan” (Mattheüs 5 : 38 v.v.). En dan volgt: „Doch wie U een slag geeft op de rechterwang, keer hem ook de andere toe.” Wat moeten we met zo’n bijbelwoord aan? Zou het alleen voor personen gelden, en op geen enkele manier voor overheden? Maar als dat ook in een bepaald opzicht voor overheden zou gelden, leidt zo’n bijbelwoord ons dan niet tot een politiek van volstrekte weerloosheid? Dat is toch duidelijk in strijd met andere bijbelgedeelten, bij voorbeeld met Rom. 13, waarin staat dat de overheid het zwaard niet tevergeefs draagt?

Ja, dat is zeker zo. Maar de volstrekte weerloosheid is dan ook niet de kern van wat Jezus in zijn Bergrede van ons vraagt. „De boze niet weerstaan” houdt **niet** in: volledig passief blijven — maar: betaalt hem niet met gelijke munt terug!” Verval niet in de stijl waarmee hij U bejegt! Jezus vraagt in dit gehele bijbelgedeelte van ons, dat we een zodanige stijl van omgaan met onze boze tegenstander ontwikkelen, dat hij niet vastgehecht wordt aan zijn eigen kwaad, vastgepind op de demonie die hem in de greep heeft, maar dat de mens achter dat masker in verlegenheid wordt gebracht. We mogen nooit en te nimmer de stijl van onze boze tegenstander imiteren, omdat hij ons dan meetrekt in het kwaad.

Beeld klopt niet

In het voorgaande is er niet alleen sprake van een rood gevaar, maar ook van een zwart gevaar. Sommigen hebben zich aangewend om ten overstaan van de communistische dreiging het beeld op te voeren en te huldigen van een blank Westen, dat van geen kwaad weet. Maar dat beeld klopt niet. Er is ook een zwart gevaar, dat we vooral in de Tweede Wereldoorlog goed hebben leren kennen: een uit het Westen opkomende kracht van militarisme en fascisme. En het is niet dood. Het is springlevend! Het zwarte gevaar zegt tegen ons, dat we communisten niet alleen moeten haten als de pest zelf, maar ook dat tegenover communisten alle wapenen, zonder enige uitzondering, geoorloofd zijn. We moeten hen dan ook in alles wat zij doen, met gelijke munt terugbetalen. En dat niet alleen — we moeten hen voor zijn.

Het merkwaardige van het zwarte gevaar is, dat het ogenschijnlijk

het volstreekte tegendeel is van het rode gevaar, maar er in feite als twee druppels water op lijkt. Het zijn in feite dezelfde methoden die worden gebruikt. Elk wapen dat de tegenpartij uitvindt, moeten wij proberen eerder dan zij uit te vinden — hoe afschrikwekkend het ook moge zijn. En we moeten ook bereid zijn het daadwerkelijk te gebruiken, als het nodig is. En ook hier is er diezelfde idee van de totale oorlog. „Zij proberen ons te overtroeven met hun wetenschap, economie en techniek — wij zullen hetzelfde doen, en hén overtroeven.”

De imitatie is compleet. En een nooit eindigende bewapeningswedloop het gevolg. Wij zijn gezamenlijk gevallen in de strik van onze tegenstander.

Militaristisch

Een vermaard politicus in Nederland heeft mij onlangs verzekerd, zelf geschrokken te zijn van de militaristische geest die momenteel in de NAVO heerst. Alles moet, zelfs opnieuw een voorsprong nemen in een bewapeningswedloop, die nu al beslag legt op zes procent van de wereldbronnen, en waarin het vermogen is opgebouwd de wereld veertigvoudig te vernietigen. Op wiens voorstel? Op voorstel van de Heer, waarvan we 's zondags in de kerk zingen, dat „heel het aardrijk zijn wettig eigendom is”? Nee, kennelijk veeleer op voorstel van zijn grote tegenstander, die in zijn demonenrijk beurtelings speelt op rood en zwart, om ze met elkaar en met de wereld als geheel in de afgrond te kunnen jagen. In Oost en West zijn wij gezamenlijk gevallen in de strik van onze eigenlijke Tegenstander. Met onze bewapeningstechniek, met onze wetenschap, met onze economie. En we razen maar voort, onder zijn geleide. Rood en zwart zijn elkaars kunstmatige tegendelen. Maar ze houden verband met elkaar. Ze spelen elkaar in de kaart, de krachten van rood en zwart. Er zitten Amerikaanse computers in de Russische wapens. De Verenigde Staten leveren oorlogstuig aan China — het meest militante land van communistische oorsprong dat er is. En in Amerika zoeken in bepaalde kringen (zoals Kissinger en de zijnen) de militaristen van deze eeuw contact met elkaar.

Het Verbond geldt nog

Als christenen moeten we niet vertrouwen, dat de westerse democratieën ons uiteindelijk zullen kunnen redden. Hitler had binnen een tiental jaren de hele Duitse democratie naar zijn hand gezet om zijn militairistische plannen te kunnen uitvoeren. Ik sluit het geenszins uit, dat nog eens in de Verenigde Staten een havik opstaat die als eerste

pastorale notities

CATECHISMUSPREKEN

Iemand vroeg me naar de oorsprong van de catechismusprek. U kunt daarover veel vinden in het boek met artikelen van ds G. Visee, een uitgave van Coprieerijrichting v. d. Berg, Broederweg 6, Kampen. Daarnaast haal ik nu weer iets aan uit het proefschrift van dr G. A. Wumkes. Op 11 november 1621 was de verplichting ingegaan om elke zondag een tweede dienst te houden en dan met een preek over de catechismus. Een jaar later werd in de classis Loppersum rondgevraagd, hoe het gegaan was. Dertien predikanten rapporteerden. Ik noem er enkele: Garmerwolde: Wilde wel beginnen, had het drie maal afgekondigd, er was niemand verschenen. Westeremden: Drie keer voor twee mensen gepreikt, daarna ermee opgehouden. Garrelswier, idem. Bierum: Nog wel aan de gang, doch slechts twee of drie toehoorders. Wirdum: De opkomst is goed. Spijk: Ben indertijd ook begonnen, vijf maal gepreikt voor de koster en

de schoolmeester, en daar komt bij dat in mijn gemeente de jeugd, maar ook wel oudere mensen, hun bijeenkomst op zondagmiddag op het kerkhof houden, en wanneer ik dan kwam om te preken, bleven zij op het kerkhof en hun „gecall” (gejoel) was buiten zo luid, dat ze mij overstemden en alzo de spot ermee drevén. Leermens: „Ik ben ook wel begonnen, maar geen luisteraars, zodoende onverrichterzake naar huis gegaan”. Tien van de dertien predikanten zeggen: „Nae etlicke predicatiën gehouden, hebbe entlich gene auditores (hoorders) bekomen en also cesserén (ophouden) moeten”. Daarom ging de overheid zich ermee bemoeien. Er verschenen bevelschriften. „Placcaten”. Hierdoor nam het kerkbezoek des zondagsmiddags toe, maar nog in 1680 werd op een synode gerapporteerd dat verscheidene predikanten in de tweede dienst geen hoorders vonden. Dat was dan de goede oude tijd. De „bloeitijd van het Calvinisme”. De tijd van de vaderen. Dan doen wij het tegenwoordig, met zijn allen, als kerken, nog niet eens zo slecht. Men klaagt wel veel over de tegenwoordige tijd, maar dat komt meestal, doordat men een ideaal beeld heeft van vroeger, een beeld, dat niet lijkt op de werkelijkheid.

A. H. Algra, Slidrecht

de kernwapens daadwerkelijk zal gaan gebruiken; waarbij de hele ladder van het zogenaamde aangepaste antwoord als in een kettingreactie zal worden afgelopen en een daadwerkelijke wereldvernietiging dreigt. De olievoorraden van het Midden-Oosten zijn voor de Verenigde Staten en voor ons zo cruciaal, dat we er „alles” voor over zullen hebben om die in onze handen te houden. Er is een rood gevaar, maar ook een zwart gevaar, en ze spelen elkaar in de kaart.

Maar welk verbond zal ons dan steun kunnen geven? Stel eens, dat we „nee” gaan zeggen tegen een bepaalde vorm van bewapening, omdat deze het karakter draagt van een massaal vernietigingswapen; geen enkel onderscheid meer kent tussen militairen en een weerloze burgerbevolking; en gevolgen heeft voor het ongeboren leven van ook toekomstige geslachten (wie zijn er tegen abortus — laten ze meeluisteren!)? Dan verliezen we toch mogelijk de steun van de NAVO — en zonder die steun van dat verbond kunnen we toch niet leven?

Ik geloof op dit cruciale moment van onze geschiedenis in een ander verbond, dat meer houvast heeft, en waaraan de levende God van Israël zelf zijn naam gegeven heeft — een Verbond, waarin Hij de Naam draagt van de Heer van de Legerscharen, die te hulp kan komen die naar Hem roepen. „De

met ons, hoedt ons in gevaren”. Een pacifistisch verhaal? Vergeet het maar. Echte, conventionele ver-Heer, de God der legerscharen, is dedigingsmiddelen zullen we moeten blijven houden, te zamen met

actieve, uiterst uitgekende vormen van geweldloze weerbaarheid. Want dat zijn wapens, die nog een rechtvaardige inzet tegen een tegenstander mogelijk maken.

Maar wanneer er wapens — aanvalswapens — ontstaan, die geen rechtvaardige inzet meer mogelijk maken, zullen we tot geen prijs onze tegenstander, hoe „boos” hij ook is en hoezeer hij denkt in termen van een totale oorlog, met gelijke munt mogen terugbetalen. Dat betekent een vergrote kwetsbaarheid — ongetwijfeld. Maar we mikken dan wel op het hart van onze menselijke tegenstanders, achter zijn masker, waar zich ook vrees en bezorgdheid verbergt over de massale vernietiging die ons gezamenlijk lot kan zijn.

En wat meer is — in zulke omstandigheden, in tijden van vergrote kwetsbaarheid, mogen we de Heer van het Verbond aan zijn gebleven beloften herinneren. Hij is er ook nog. Hij komt te hulp in de grootste benauwdheid, omdat Hij een Man van zijn Woord is. Wanneer we het maar met Hem durven wagen, liever dan ons renteloos te laten inhuren door Rood en Zwart.

We moeten in deze gespannen tijd weer leren de oude psalmen te zingen. „Gods wagens boven 't luchtig zwerk zijn tien en tienmaalduizend sterk, verdubbeld in getale”. Dat is nog eens wat anders dan honderden SS 20's of een paar kruisraketten. We zullen weer terug moeten naar het simpelste geloofsvertrouwen dat er is, in plaats van restloos te steunen op de wagens en strijdmachten van anderen (Jesaja 31).

Z. L. Goudzwaard-van Helden — Oegstgeest

Naar aanleiding van Bonhoeffer

Zonet een documentaire gezien over het leven en sterven van Dietrich Bonhoeffer.

Veel mensen vragen zich steeds af: hoe komt het toch dat in de tweede wereldoorlog zoveel onschuldigen gestorven, liever: vermoord zijn? Een onnoemelijk aantal doden, waarvan nooit een graf gevonden zal worden, zij zijn verbrand; veel sporen van dit leed is voorgoed uitgewist. Nu al durven er stemmen op te gaan om te beweren dat het allemaal een leugen is. Hoe kan dit alles?

Hitler heeft zich overgegeven aan Occultisme en Spiritisme. Er zijn bewijzen gevonden dat er door hem en

zijn omstanders bloedrituelen gehouden zijn. Organen van Joden en geslachtsdelen zijn gebruikt, verbrand en over het land uitgestrooid. We kunnen daarom stellen, dat Hitler en zijn trawanten zich volkomen overgegeven hebben aan demonische machten. Alles wat in Duitsland ontdekt en uitgedacht werd, stond daarmee onder een supervisie van Satan.

Van koning Saul zegt de Bijbel na zijn dood: Saul was tenonder gegaan, ... ook omdat hij de schim van een dode had geraadpleegd. Daarom doodde Jahwe hem... 1 Kron. 10:14. Zo handelt God met mensen, die Hem niet raadplegen, maar heil zoeken bij de doden en/of demonen.

Het is nu in dit Duitsland, waar demonische machten de harten van leiders vervulden, dat het atoomtijdperk begint. Hier is het begin van de atoombom en de verdere nucleaire bewapening uitgevonden. Kunnen we nu zeggen dat deze uitvinding goddelijk was of satanisch? Zijn er werkelijk uitvindingen, waarvan we alleen maar kunnen zeggen, dit komt uit Satans koker? Ik ben bang van wel. Zou God, waarvan wij altijd zeggen, dat Hij alles in de Schepping gelegd heeft, ook bedoeld hebben, dat wij, of liever de wetenschapsmensen, dingen en stoffen ontdekken, waarmee uiteindelijk de aarde vernietigd kan worden. Is dan toch Satan niet de overwinnaar? Het is toch van het begin der wereld af zijn bedoeling geweest Gods schone schepping te vernietigen? En nu heeft hij notabene de hulp van de knapste koppen van de mensen erbij gekregen om dat voor elkaar te krijgen.

Satan is de Leugenaar van den beginne. Aan Eva vroeg hij al: „Is het niet dat God gezegd heeft, dat je van niet één boom in de Hof eten mag?“, daarmee de woorden van God verdraaiend! En dan zijn antwoord aan Eva, wanneer zij van de éne verboden boom gesproken heeft: Gij zult geenszins sterven, maar God weet, dat ten dage als gij daarvan eet, uw ogen geopend zullen worden en gij als God zult zijn.“ Is het niet deze zelfde verzoeking, die steeds weer op mensen afkomt: als we dit ontdekt hebben, zijn we bijna goddelijk!! De mens op weg naar het getal 666!!!

De Amerikanen en Russen hebben om het hardst gehold, de Duitse wetenschappers na de oorlog te pakken te krijgen en zonder verder nadenken hebben zij de helse machinerie van Duitsland op hun bodem verder laten ontwikkelen.

Moet het voor ons geen teken aan de wand zijn, dat een beroemd atoomgeleerde in Rusland, de bekende Sacharow, dissident is geworden. En Werner von Braun in Amerika op een gegeven moment er de brui aan gaf. Toch worden tot vandaag toe, ook door christenen de nucleaire bewapening als een van God gegeven veiligheidsmiddel aanvaard. Is hier de grote Leugenaar van de beginne niet debet aan? We zouden hem LUCIFER kunnen noemen, een engel des lichts, die ons de leugen doet geloven.

Is het hieruit niet te verklaren, dat we sindsdien steeds meer onoplosbare problemen hebben? De welvaarts groei (het Wirtschafswunder) leek ons een eindeloos geluk te brengen, welvaart voor alle bevolkingsgroepen, prachtig toch? En met dit al, kwam er steeds meer eenzaamheid in onze samenleving.

Steeds mooiere en betere produkten: Helaas de groenten draaien door en liggen op een hoop te rotten. En de knapste economen weten geen oplossing, hoe deze goederen te brengen daar waar honger is.

De bewapening is zó afschrikwekkend, daar zijn we volkomen veilig mee, maar hoeveel doden zullen eens vallen als er zelfs maar door een

ongelukje iets mee gebeurd? De knapste geleerden zijn bang geworden, voor wat zij zelf ontdekt hebben. Generaals zeggen: „Dit kan zo niet verder gaan“.

Prof. Hans v. d. Doel schreef in „Het Parool“ over het Prisoners dilemma. Wij zijn gevangenen geworden van onze eigen systemen, zij bedreigen ons en zijn ons de baas geworden. Duidelijker gezegd: Wij zijn de gevangenen van Satan geworden, we hebben zijn leugen geloofd.

Als dit de grote nood geworden is, waarin wij terechtgekomen zijn, nl. Satan die op allerlei gebied zijn klauwen om ons heen probeert te slaan, zodat we als het ware in een kring van zijn invloedssfeer leven, hoe komen we daar ooit uit? Zijn er dan nog wel oplossingen te vinden?

Ik denk, dat de oude psalmen ons veel te zeggen hebben. In de oude berijming kennen de meesten van ons ze nog uit het hoofd. En dan valt het op hoe vaak we daar zingen over Onze God, die ons kracht is. Ps. 89 Gij toch, gij, zijt hun roem, de kracht van hunne kracht. En verder... want God is onze Schild in het strijdperk van dit leven. Ook Ps. 45 De Heer de God der legerscharen is met ons, hoedt ons in gevaren, De Heer de God van Jacobs zaad is ons brucht en toeverlaat. 't Is Israëls God, die krachten geeft, vanwien het volk zijn sterkte heeft. 't Is Israëls God, die wonderen deed, Zijn heilig arm wrocht heil na leed. En Deze God, is Onze God, die ons Zijn Messias zond, de Redder der wereld (Geen Overste van deze wereld).

Kent U de Oudtestamentische namen nog van deze beloofde Immanuël? Jesaja 9: Vredevorst; Eeuwige Vader; Sterke God en Wonderbare Raadsman. Zullen we ons vastklampen aan onze Heere Jezus Christus, die ook voor ons geworden is: „Een Wonderbare Raadsman“. Bij Hem, en bij Hem alleen kunnen we uitredding vinden voor onze onoplosbare problemen. Hoe dan? Ik denk door bidden en vasten. Heeft Christus zelf niet gezegd op de vraag waarom zijn discipelen niet vasten: „Er zullen dagen komen, dat de Bruidegom van hen is weggenomen, en dan zullen zij vasten.“ Belijdend onze schuld, en pleitend op Zijn beloften, zouden we dan niet mogen hopen op een tweede vervulling van de oude profetie uit Jesaja 9 (zelfde hoofdstuk van de Wonderbare Raadsman): „Doch er zal geen donkerheid wezen voor het land dat in benauwdheid was. Het volk dat in donkerheid wandelt, ziet een groot licht, over hen die wonen in een land van diepe duisternis, straalt een licht. En dit Wonder zal God zelf bewerkstelligen.“

De problemen, waarin wij ons gewerkt hebben, zijn ook voor ons te hoog geworden.

D. W. L. Milo — Dalmally

Philatelisten en politiek

Onze dokter gaf ons een kranteknipseel, al geruime tijd in zijn bureaulade bewaard. Hier, zei hij, als je geen postzegels verzamelt ben je toch Nederlander. Het artikeltje, vorige voorzomer door George Hume gepubliceerd, heet: De Nederlanders stempelen Schotland weg! „Stamp out“ kan betekenen: stempelen weg, kan ook betekenen: plakken er postzegels overheen, kan ook betekenen: schoppen ze eruit. Maar hoe je het ook vertaalt — men bedoelt: Nederland rekent Schotland niet mee. Dat er een dubbele betekenis in de titel schuilt noemt men hier double-Dutch, dubbelzinnig. En de tekst lijkt ons nog steeds de moeite van het lezen waard.

„De Nederlanders mogen het niet weten, maar bij de komende verkiezing voor een Europees Parlement zullen de Schotten voor eigen vertegenwoordigers moeten zorgen.“

Er is namelijk iets helemaal mis met de Nederlandse Posterijen. Twintig miljoen zegels werden er gedrukt en zijn nu te koop, die verklaren dat de mannen en vrouwen, die wij straks naar Straatsburg sturen aldaar alleen „Engeland“ vertegenwoordigen — zoals ze dat daar eigenaardig uitdrukken.

De nieuwe Nederlandse zegel van 45 cent, de meest gangbare aldaar, stelt de negen lidstaten van de EEG uit, ter gelegenheid van de eerste rechtstreekse verkiezing voor een Europees parlement. Daarbij staat Groot-Brittannië *niet* op de lijst. U vraagt zich af welke kans Schotland dan nog heeft. Zij die ons land wel eens gezien hebben zullen blij zijn te vermenen, dat „Engeland“ (als vierde op de lijst) wel vermeld wordt.

Het spijt de Nederlanders, maar niet zo dat ze hun postzegels terugnemen. Ze gaan dus verder met hun internationale relaties te riskeren, bijvoorbeeld door een zeker land simpel als „Duitsland“ aan te duiden. Nu bestaat er wel een Duitse Federale Republiek, die haar zetel in Bonn heeft. Ook is er een Duits-Democratische Republiek, wier hoofdstad achter de Berlijnse Muur ligt. Maar er bestaat eenvoudig geen „Duitsland“ meer.

Een zegsman van de Koninklijke Nederlandse Ambassade te London zei ons gisteren, dat het woord „Engeland“ door Nederlanders in de wandeling gebruikt wordt om heel Groot-Brittannië aan te duiden. Op dezelfde wijze zegt de volksspraak „Duitsland“ tegen West-Duitsland.

In Edinburgh was het Philatelistisch Bureau gisteren ongelukkig met het nieuws, dat 20 miljoen stukjes papier verkocht worden, die aan de Schotse kiezers hun burgerrecht ontzeggen. Ze konden daar, naar zij zeiden, niet beslissen over wat het buitenland wenst te doen.”

—o—

Het gaat hier dus over de eerste rechtstreekse verkiezingen, die in juni 1979 hebben plaats gevonden. Een belangrijke datum in de Europese eenwording, hoe u over die eenwording ook denkt. Dat de Nederlandse posterijen bij deze gelegenheid een speciale postzegel uitgaven is begrijpelijk en te waarderen. Groot-Brittannië is zelf sterk in het maken van vele en bijzonder mooie postzegels. Die worden algemeen gewaardeerd als kunststukjes van graphologische techniek, smaak en inventie. Geen wonder dat Britse filatelisten, lang niet zeldzaam, elke buitenlandse postzegel onder de loop nemen.

Zo kwam daar, vorig voorjaar, die nieuwe Nederlandse zegel. Deze bevat in blauwe, zwarte en rode letters op witte ondergrond de volgende boodschap:

Belgie
Denemarken
Duitsland
Engeland
Frankrijk
Ierland
Italie
Luxemburg

45 ct Nederland neemt deel aan eerste rechtstreekse verkiezingen Europees parlement

Geen plaatje, geen symbool, geen leesteken, dat is te zeggen geen punt, geen komma, geen deeltken. Misschien is het plaatsen van ons land onderaan de lijst een teken van bescheidenheid geweest. Men kan ook zeggen dat het alfabet ons onderaan plaatste. Men kan zelfs zeggen (aangezien de slotzin een enkelvoudig onderwerp toont) dat die acht staten voorop gaan om Nederland aan te kondigen! Het is maar hoe je iets leest.*)

Nu is een Schot nooit sarcastisch; hij maakt zelfs graag grapjes en dan bij voorkeur ten koste van hemzelf. George Hume had van deze postzegel meer kunnen zeggen dan hij deed. Het merkwaardige feit dat de Duitse bondsrepubliek met het vooroorlogse „Duitsland” is aangeduid werd wel even uitgemaakt. Maar als hij kwaad wilde, zou hij breder hebben belicht: dat Schotland bij het buitenland niet schijnt te bestaan.

Het Verenigd Koninkrijk bestaat immers uit drie landen: Engeland, Schotland en Noord-Ierland. Door dit Verenigd Koninkrijk slechts als „Engeland” aan te duiden, veegt men de twee andere landen van de kaart. Dat steekt de Schotten en de Noord-Ieren niet weinig. Vooral de laatste zijn nogal ongelukkig met de sterke Engelse suprematie, die vaak aansprakelijk wordt gesteld voor de Noord-Ierse troebelen. De Schotten weten hun kalmte te bewaren, maar laten zich aan Engelse bemeestering toch weinig gelegen liggen. Ze hebben hun eigen wetten, weliswaar gezamenlijk in London opgesteld, maar daarna in Edinburgh aangepast en bekrachtigd, waarna ze dezelfde naam als de Britse wetten krijgen, maar met het toevoegsel „Scotland”. **)

—o—

Het EEG-Verdrag van 1958 drukte de wens uit om de Europese landen sterker aaneen te sluiten in economisch en politiek opzicht. Het ging om een schaalvergroting in de wereldverhoudingen: de afstanden waren te klein geworden en de gemeenschappelijke belangen te groot, dan dat men zich het isolment kon veroorloven. Door Winston Churchill werd uitgedrukt wat voor de oorlog dr H. Colijn al zei: Europa danst op zijn tolmuren zijn dodendans.

De economische integratie is geleidelijk op gang gekomen, al loopt die nog lang niet ideaal. Groot-Brittannië, hoewel pas in 1973 toegelaten, (dat is ruim na de dood van Charles de Gaulle) heeft er vooralsnog de grootste moeite mee: loopt achter in prijzen en lonen, mist de ervaring van de andere EEG-landen en betaalde intussen een miljard pond sterling om rijke landen rijker te maken — zo heet het hier. Maar de politieke be-

wustwording, die bij de verkiezingen van juni j.l. een fundament kreeg, brengt elke Britse burger in betrokkenheid met het komende Europa. Men denkt hier sterk politiek. Men beseft wat het is zijn splendid isolation te moeten prijsgeven. Men is er niet blij mee.

Daarom is enige internationale tact geen luxe. Als in de officiële Nederlandse vertaling van het Verdrag de namen Groot-Brittannië en de Duitse Bondsrepubliek voorkomen (en dat doen ze) dan is het weinig correct van de Nederlandse Posterijen om namen als „Duitsland” en „Engeland” uit de wandeling te gebruiken. De Nederlandse Posterijen zijn niet altijd correct. Eén van haar diensten gebruikt de reclamekreet „Da's makkelijk” en bedoelt te zeggen: dat is gemakkelijk. Er wordt zelfs beweerd, dat het taalgebruik en de dienstverlening van de PTT verminderen, naarmate de tarieven stijgen. Maar dat lijkt nog al ongerijmd, laten we het trachten te vergeten.

Nu gebiedt de eerlijkheid te melden, dat Nederlanders in het buitenland gewoon zijn ook hun eigen land slechts met „Holland” aan te duiden. Dat ligt op het niveau van Engeland en Duitsland. Want het eigenlijke Holland, de provincies Noord- en Zuid-Holland, vormen slechts twee districten van de twaalf, die ons land rijk is. Het pars pro toto principe (een deel geldt voor het geheel) is onder ons gangbaar genoeg om namen als Holland, Duitsland en Engeland te verklaren; maar zonder die namen juist te maken. En hebt u wel eens aan een Fries gevraagd hoe hij het vindt, als „Hollander” te worden bejegend? „Frieslân boppe — Hollân in e kroppe” zal hij antwoorden.

De Europese gemeenschap heeft als eerste doelstelling: de harmonische ontwikkeling van de economische activiteit binnen de Gemeenschap. Uitgifte van postzegels (tot een waarde van f 9 miljoen) kan als een economische activiteit gelden. Dan is het streven naar harmonie met de lidstaten geen luxe en het noemen van de partners bij hun eigen naam een vorm van beleefdheid en duidelijkheid.

Wat de ambassade in London betreft — die heeft natuurlijk een noodoplossing gegeven om ons land eruit te praten. Want wat is een ambassadeur? Als u de succes-agenda wilt geloven: een eerlijk man, die in het buitenland moet liegen voor het welzijn van zijn land. Maar dat hoeft u niet te geloven.

*) Met Ierland is natuurlijk de zelfstandige Zuid-Ierse republiek bedoeld.
**) Meer dan eens werd een Brits zegel uitgegeven, met een Schotse, Noord-Ierse en Wales-variant.

P. J. van Kampen — Zeist

Jezus in de Koran

Godslasterlijk spreken zij die zeggen dat God Christus is, de zoon van Maria. Zeg: „Wie nu heeft de geringste macht tegenover God, als Hij Christus de Zoon van Maria zijn moeder en allen — iedereen die op aarde leeft — zou willen vernietigen? ...” Soera 5 : 19

Zeg: „Als (Allah) de Zeer Genadige een Zoon had, dan zou ik de eerste zijn om hem te aanbidden.” Soera 43 : 81

Meer dan wat ook moet in de ontmoeting van Moslims en Christenen de vraag centraal staan: Wat dunkt u van de Christus? Wiens Zoon is Hij? (Mattheüs 22 : 42) We stuiten, als het om de Persoon van Christus gaat, op overeenkomsten, maar vooral ook op verschillen in opvatting bij Moslims en Christenen. Tegelijkertijd is er, volgens de Schrift zelf, geen enkel punt waarop we minder tot een compromis bereid mogen zijn dan hier! Zie de test van „de geesten” in de eerste Johannesbrief. Belijdt de geest dat Jezus is de Christus?

Zoals gezegd, er zijn bepaalde overeenkomsten tussen de visie van Bijbel en Koran, als het om Jezus gaat. Hij heet steeds „de Zoon van Maria”; bovendien krijgt ook in de Koran Maria van engelen te horen dat ze een zeer bijzonder kind ontvangen zal. Zelf is ze „uitverkoren boven alle vrouwen van alle volkeren” (3 : 42). God heeft haar gekozen en haar gezuiverd — Maria is een zuivere vrouw, de enige trouwens die in de

Koran bij name genoemd wordt. De engelen delen Maria mee: „O Maria, Allah geeft u blijde boodschap van een Woord van Hem: zijn naam zal zijn Jezus Christus, de zoon van Maria, in ere gehouden in deze wereld en de wereld Hierna en (in het gezelschap van) hen die het dichtst bij Allah staan.” (3 : 45).

Als ze dat heeft gehoord, zegt Maria: „O mijn Heer, hoe zal ik een zoon hebben, als geen man me heeft aangeraakt?” Hij zei: „Desondanks. Allah schept wat Hij wil. Als Hij een plan heeft uitgevaardigd, hoeft Hij slechts te zeggen: „Wees” en het komt tot aanzijn.” (6 : 47) In een paralleltekst. in Soera 19, komt een engel in de gedaante van een man tot haar en kondigt hij haar „de gave van een heilige zoon” aan. (vs. 19) Haar reactie: „Hoe zal ik een zoon hebben, aangezien geen man me heeft aangeraakt en ik niet onkuis ben?” Hij zei: „Zo zij het. Mijn Heer zegt: Dat is gemakkelijk voor Mij.” (vss. 20 en 21)

Gegevens als zou Maria in de tempel zijn grootgebracht, met „een scherm” tussen haar en het volk, een plaats waar ze in zuiverheid en godsvrucht leven kon, zijn uiteraard buitenbijbels; ze komen in apocriefe evangeliën en gnostieke verhalen wel voor...

Maria wordt dus stevast de moeder van Christus genoemd; haar maagdelijkheid lijkt ook te worden vermeld, hoewel daarover in moslimkring — net als in Christelijke kring — nogal eens iets te doen geweest is. Par-rinder schrijft daar uitvoerig over in zijn boek. (Zie literatuurverwijzing). (Zie echter Soera 4 : 156 en 23 : 504).

Naast dus bevestigingen van Christus' historiciteit, Maria's moederschap en een maagdelijke ontvangenis, lezen we ook dat Jezus in rijke mate de Geest van God ontving. „Zie (zegt Allah) Ik sterkte u met de heilige geest (zonder hoofdletters, P.v.K.), opdat ge tot het volk spreken zou zowel in uw jeugd als in uw rijpe jaren. Zie ik onderwees u het Boek en de Wijsheid, de Wet en het Evangelie.” (5 : 113) In Soera 2 vers 87 lezen we: „Wij gaven aan Mozes het Boek en lieten hem volgen door een reeks Apostelen; we gaven aan Jezus de zoon van Maria duidelijke tekenen en sterkten hem met de heilige geest.”

Hij is bovendien gekomen om „de Wet” te bevestigen (5 : 49; 61 : 6). Hij wordt aan het volk Israël gezonden dat probeert „Gods Licht” en „(de openbaring van) Zijn Waarheid” uit te doven, ongedaan te maken (61 : 8).

Tenslotte wordt Jezus in verband gebracht met Adam, de eerste mens, en met Yahya, Johannes de Doper, zijn voorloper.

Al deze dingen lijken nogal bekend; anders wordt het bij het vervolg. De Koran zegt namelijk zó nadrukkelijk dat Allah de ene God is, de Verhevene, dat er geen enkele kans is Christus voor méér dan een (on)gewoon mens te houden. We noemen nog een paar van die nadrukkelijke teksten: „Geen zoon heeft Allah verwekt noch is er enige god tesamen met Hem.” (23 : 91) „En zij zeggen: (Allah) de Meest Genadige heeft nageslacht verwekt! Ere zij aan Hem. Ze zijn (slechts) dienaren die gemaakt zijn om Hem te eren.” (21 : 26) Iets later wordt gezegd: „Als een hunner zeggen zou: Ik ben een god naast Hem, dan zouden we diegene belonen met de hel: zo vergelden we degenen die boosheid doen.” (vers 29). Een moslim-exegeet tekent hierbij aan: „Dit verwijst naar het Trinitarisch bijgeloof dat God een zoon verwekt heeft en naar de Arabische superstitie dat de engelen Allahs dochters waren. Al deze vormen van bijgeloof doen tekort aan Gods heerlijkheid. De profeten en de engelen zijn slechts dienaren van Allah. Ze staan hoog in aanzien en daarom verdienen ze onze achting, maar niet ons eerbetoen.”

De ergernis die de moslim voelt bij de gedachte dat God een zoon zou hebben blijkt nog meer uit Soera 39 vers 4 en de toelichting in de kanttekeningen: „Als Allah gewenst had tot zich een zoon te nemen, zou Hij er een in wie Hij gunst had hebben kunnen kiezen temidden van degenen die Hij schept: maar glorie aan Hem. (Hij is boven dat alles) Hij is God, de Enige, de Onweerstaanbare,” Kommentaar (let u op!): „Het is godslasterlijk te zeggen dat God een zoon verwekt heeft. Als dat waar was, zou Hij een vrouw gehad moeten hebben en zijn zoon zou van hetzelfde wezen zijn geweest als Hijzelf. Verwekken is een (fysieke) daad die met geslachtsverkeer gepaard gaat. Hoe kan dat idee passen bij Degeene die boven alle schepselen verheven is? . . .” De Moslims kunnen zich geen Allah voorstellen die met een vrouw een moedergodin *fysiek* gemeenschap had. De vraag is alleen: leert de Bijbel dat Christus' Zoon-schap zó moet worden voorgesteld?

„Het is niet passend voor (de majesteit van) God dat Hij een zoon zou verwekken. Glorie zij aan Hem. Als Hij tot een zaak besluit, hoeft Hij slechts te zeggen: „Wees” en het gebeurt.” (19 : 35) Op dit punt is de Koran uiterst konsekvent; geen enkele Christen, die aan de hand van een alternatieve Koran-exegese voor Christus een hogere positie zou kunnen argumenteren dan die van een mens, Gods apostel. Zelf doet Christus dat ook niet, volgens een van de merkwaardigste verzen in de Koran, Soera 5 : 119. „En zie. Allah zal zeggen (bij het Gericht op de Jongste Dag?, P.v.K.) O Jezus, Zoon van Maria, heb jij tegen de mensen gezegd: Aanbidt mij en mijn moeder als goden, daarmee afbreuk doende aan Allah? Hij zal zeggen: Gloria aan U, nooit zou ik dat kunnen zeggen waartoe ik geen recht had. Had ik zoiets gezegd, gij zoudt het geweten hebben. Gij weet wat in mijn hart is, hoewel ik niet weet wat in Uw hart is. Want gij weet ten volle alwat verborgen is.”

Zie wat dat betekent! „En op de Dag van het Oordeel zal Hij een getuige tegen hen zijn.” (Soera 4 : 159) Christus getuigt *tegen* ons, die Hem Gods Zoon noemen, volgens de Koran!

Jezus is de helper van Allah (61 : 14), een „voorbeeld voor Israël” (43 : 57, 59), „een teken” (23 : 50), „een Apostel” (5 : 78). Hoge titels, ongetwijfeld. Maar Hij was *niet* Gods zoon! Hij spreekt over Allah als „mijn Heer en uw Heer”. (5 : 75) Hij is „niet meer dan een dienaar”. (4 : 171, 172; 43 : 59) *Het zoonschap van Christus is het kardinale punt van verschil tussen Christenen en Moslims.*

Nog twee dingen moeten vermeld worden, omdat ze belangrijk zijn. Ten eerste profeteert hij zelf een volgende Profeet. En dat is uiteraard Mohammed. „En herinner, Jezus de zoon van Maria zei: O Kinderen Israëls. Ik ben de Apostel van Allah, tot u gezonden om de Wet te bekrachtigen (die) vóór mij (kwam) en om de Blijde Boodschap te verkondigen van een Apostel die na mij komt, wiens naam Ahmad zal zijn.” (Soera 61 : 6) Die „Ahmed” is, u begrijpt het al, Mohammed. Moslims geloven namelijk dat Mohammeds komst op meerdere plaatsen in Oude en Nieuwe Testament voorspeld staat. In de eerste plaats wordt de tekst in Deuteronomium 18, vers 18, op hun Profeet van toepassing geacht. In een voetnoot bij Soera 61 lezen we: „Ahmed” of „Mohammed”, „de Geprezene”, is bijna een vertaling van het Griekse woord periklutos. In het Evangelie van Johannes, hoofdstuk 14 vers 16, 15 vers 26 en 16 vers 7 wordt het woord „Trooster” gegeven als vertaling van het Griekse paraklêtos, dat de Advocaat, degene die wordt geroepen om een ander bij te staan, een goede vriend betekent, liever dan Trooster. Onze theologen menen dat Paraklêtos een corrupte lezing is van paraklutos. In het oorspronkelijke woord van Jezus was dit namelijk een heenwijzing naar onze heilige profeet Mohammed, waarbij zelfs diens naam genoemd werd. Zelfs als we echter paraklêtos lezen, zou het op de heilige Profeet wijzen, die een „Genade is voor alle schepselen” (21 : 107) en „de meest vriendelijke en meedogende van de gelovigen” (9 : 128)” Als interessante aanvulling lezen we in

een andere noot dat in de teksten in het Johannesevangelie de Heilige Geest, „zoals verstaan door de Christenen”, niet bedoeld kan zijn omdat daar gesproken wordt over „de toekomstige Trooster”. Dit, „omdat de Heilige geest al aanwezig was, Jezus helpend en leidend.” En dus wordt Mohammed bedoeld!

Christus is dus voor Moslims de op-één-na-laatste openbaring van God, iets dat, dunkt me, in de Bijbel zelf toch duidelijk weersproken wordt. Ik denk aan b.v. Hebreëen 1 vers 1 tot 4.

Ten tweede moet vermeld worden dat Moslims erg sterk ontkennen dat Christus gestorven en daarna weer opgewekt is.

De context waarin de Koran over Christus' dood spreekt is niet zo duidelijk. Er wordt gesproken over de Israëlieten, die „godelijk ongenoege hebben opgewekt omdat ze hun Verbond verbraken” (Soera 4 : 155) Daarna lezen we „dat ze het Geloof verwierpen, dat ze tegen Maria een zware en valse aanklacht indienden (dat ze onkuis zou zijn geweest — de Moslims verdedigen, zoals gezegd, de maagdelijke geboorte, P.v.K.), „dat ze (al poehend) zeiden: Wij doodden Christus Jezus de Zoon van Maria, de Apostel van Allah. Maar zij doodden hem niet noch kruisigden ze hem, maar het leek hun toe zo te zijn . . . nee, Allah verhoogde hem tot Zichzelf; en Allah is verheven in Macht, Wijs.” (vs. 157, 158) Ook hier een voetnoot: „De Orthodoxe Christelijke Kerken maken het tot een kardinale punt in hun leer dat zijn leven aan het kruis werd afgelegd, dat hij stierf en begraven werd en dat op de derde dag hij opstond — in het lichaam, met zijn wonden nog aanwezig —, rondwandelde, sprak en met zijn discipelen at, en daarna lichamelijk ten hemel werd opgenomen. Dit is noodzakelijk voor de theologische leer van het offer van bloed en de plaatsvervangende verzoening voor de zonden. Beide leerstukken worden door de Islam afgewezen. Maar sommige vroege Christelijke groeperingen geloofden niet dat Christus aan het kruis gestorven is.” (vermelding van volgelingen van Basilides — een gnostiek leraar, P.v.K. — het Docetisme, en de groep rond Marcion) „De onderrichting van de Koran is dat Christus niet door de Joden gedood en gekruisigd is, ondanks bepaalde ogenschijnlijke omstandigheden die in de gedachten van sommigen van zijn vijanden die indruk wekten.”

Wat betreft dat „opheffen tot Allah”, sommige moslimrichtingen leren dat Hij zonder te sterven tot Allah werd opgeheven en nu lichamelijk in de hemel is. Anderen menen dat hij wel degelijk stierf, maar niet toen hij gekruisigd zou zijn. Het voert te ver om hier alle theorieën te vermelden. Een van de bekendste, die nochtans niet de officiële Islamitische opvatting is, meen ik, zegt dat Judas in zijn plaats gehangen werd en (ongetwijfeld door Allah's ingrijpen) op Jezus leek. Anderen suggereren dat Simon van Cyrene tenslotte aan het kruis gehangen werd . . . Jezus zou, op vrij hoge leeftijd, in Kashmir, India, gestorven zijn. Zijn graf en dat van zijn kinderen, kan men daar nog aanwijzen . . .

Als we de balans opmaken, blijkt dat Jezus een zeer hoge positie in de Koran inneemt, maar dat hij niet goddelijk is, kan zijn! Hij kan daarom ook niet het door God zelf voorgestelde zoenoffer zijn. Zijn moeder heeft als maagd hem ter wereld gebracht. Dat maakt hem niet per se uniek. Adam, met wie hij nogal eens vergeleken wordt, werd zelfs zonder vader en moeder geschapen! Jezus is de profeet voor de Joden, die schuldig zijn aan ongeloof en bovendien ten onrechte menen hem te hebben gedood. De Christenen hebben er schuld aan dat ze hem als Gods zoon beschouwen, tegen zijn eigen onderricht in. De Moslim, zeker de Moslim theoloog, meent de Bijbel goed te kennen en beschouwt zowel Oude als Nieuwe Testament (voorzover goed vertaald) als canoniek. Tegenover Christenen, die de Koran vaak helemaal niet kennen en nog minder als Boek van God er-kennen, meent hij een superieure houding te kunnen aannemen. Maar daarover de volgende keer.

Literatuur

Het boek over deze materie — naast de Koran uiteraard — is het boek van Geoffrey Parrinder, Jezus in de Koran. Dit vroeger bij Kok uitgegeven boekje (Boeken bij de Bijbel serie) is vrij recentelijk als fotografische herdruk uitgekomen bij Ten Have in Baarn. Het boek behandelt alle plaatsen in de Koran waar van Issa (Jezus) sprake is. Apart bespreekt het de plaats van Maria, het gaat in op de beschrijving van de Aankondiging, de Geboorte, de visie op Jezus' woord en werk, zijn dood, zijn rol in de toekomstverwachting van de Moslims etc. De auteur, die, dunkt me, een zekere voorkennis van de Koran veronderstelt, gaat zeer diep en deskundig op de gestelde vragen in. Wie de Islam bestuderen wil, kan niet om de visie op Christus heen. Wie die bestuderen wil, kan niet om Parrinders boek heen! Het boek telt 150 pp. en kost f 16,50. Zeer aanbevolen.

kerknieuws

Kampen — De gemeente te Kampen heeft een beroep uitgebracht op ds Stuy te Urk.

IJsselmuiden — Te IJsselmuiden is beroepen ds Van der Linden te Heerenveen, op wie onlangs ook al een beroep is uitgebracht door de kerk van Langerak.

Ds J. E. Westerhuis — Op 1 maart 1980 is ds Jan Evert Westerhuis op de leeftijd van 101 jaar overleden. Ds Westerhuis heeft als predikant de gemeenten van Zuidwolde, Gramsbergen, Asperen, Oud-Loosdrecht en Helevoetsluis-Nieuw-Helvoet gediend. Sinds 5 maart 1944 was hij emeritus-predikant.

terloops....

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Een plaats waar niets mag

Uit 'Greep', een door jongelui van de kerkelijke gemeente Utrecht verzorgd jeugdblad, neem ik het volgende stukje over. Het gaat over het kerkgebouw van die gemeente en de wijze waarop een buitenstaander daar blijkbaar tegenaan kijkt.

'Bij ons in de buurt, aan de Troosterlaan staat een groot, nogal lomp gebouw. Mooi is het niet, mij te modern. Hoewel het gebouw niet bijzonder vaak gebruikt wordt, ligt er toch een grote parkeerplaats naast, die alleen op zondagmorgen vol is. Ja, elke zondagmorgen zijn er mensen, die weet-ik-veel-waarvandaan komen, op een tijd dat elk welkend mens nog lekker in zijn nest ligt. Er zijn zelfs idioten die ook bij plensbuien nog op de fiets stappen om ernaartoe te gaan. Wat ze daarbinnen precies uitstikken weet ik niet. Ik liet een keer 's morgens vroeg de hond uit — u moet weten ik heb een hele mooie hond, een deense dog, de grootste hond uit Utrecht — goed, toen ik dus een keer de hond op zondagmorgen uit liet, deden ze de deur dicht zodra iedereen binnen was. Het gebouw wordt 'kerk' genoemd, maar waar dat op slaat weet ik eigenlijk niet; in een hoekje van het gebouw wonen ook nog mensen, ze houden niet alleen hun eigen huis, maar ook de hele kerk schoon. En ik

Ontmoetingsdag „Oog voor Elkaar”

We ontvingen het volgende stuk — Op D.V. zaterdag 26 april 1980 om 10.00 uur v.m. begint in de Hanzehal en Hanzehof te Zutphen, de Ontmoetingsdag-1980.

Na de Ontmoetingsdagen in De Meerpaal, Dronten-1977 en in De IJsselhal, Zwolle-1978, die bij duizenden van onze broeders en zusters fijne herinneringen nagelaten hebben, nodigen wij u hierbij uit voor de volgende Ontmoetingsdag in Zutphen. We hebben daar een prachtige vergadergelegenheid gevonden in de Hanzehal, een ruime sporthal. Gezorgd wordt voor goede stoelen en een goede geluidsvoorziening.

Van de Hanzehal gescheiden door een grasveld ligt vlakbij de Hanzehof, met heel wat vergaderruimten. Er zijn zithoeken op de gangen. Een beetje doolhof-achtig is het geheel en daardoor temeer gezellig.

Hier vergadert de jeugd in de morgen; ook zijn er de crèche-ruimten. Hier draait tijdens de middagpauze een gevarieerd keuzeprogram.

Morgenprogram in de Hanzehal

Gastheer: ds J. D. Houtman.

Ds J. J. Verleur hoopt te spreken over: „In de kerk ben je samen”.

kan niet anders zeggen, dan dat de boel er netjes uitziet.

De man die in de kerk woont is elke zondagmorgen ook al vroeg op om de boel open te maken. Misschien is hij wel de dominee, want ik heb wel 'es gehoord dat die de baas is in de kerk. Maar het is wel zonde dat het gebouw zo weinig gebruikt wordt. Af en toe zie je 's avonds nog wel mensen naar binnen gaan, meestal jongelui; er komt dan een klein meisje aan de deur, die wantrouwig naar buiten kijkt, en als de bezoeker binnen is de deur weer op slot doet. Ik denk dat daarbinnen rare dingen gebeuren. Overdag is het gebouw altijd dicht. Nee van mij mogen ze de tent wel sluiten. Laten ze er maar een parkeergarage neerzetten, daar heb je tenminste wat aan.'

Dit verhaal zal wel geschreven zijn door een 'binnenstaander' die even keek door de bril van een 'buitenstaander'. Er wordt echter iets in aangesneden wat het overdenken waard is. De vraag is dan hoe we onze kerkgebouwen een grotere plaats kunnen geven in de samenleving. Toen we vroeger als gezin met vakantie in Zuid-Limburg waren, gingen we tijdens onze wandeltochten vaak even een kerk binnen om uit te rusten. En er was dan meteen gelegenheid om eens even rond te kijken.

Nu is er in moderne kerkgebouwen meestal minder te 'zien' dan in oude. Toch is het wel waar wat Kornelis Blok in 'Greep' schrijft dat een kerk overdag een heel goede plaats is om eens rustig te bidden. De Here Jezus zocht immers ook vaak een rustige plaats om te bidden. Een kerkgebouw kan van grote betekenis zijn voor de activiteiten van een kerkelijke gemeente, het zou eigenlijk ook grote betekenis moeten hebben voor de bewoners die er omheen wonen.

Als je hier over na gaat denken zul je in gedachten wellicht veel beren op de weg zien. Maar misschien zijn die beren onschadelijk te maken.

We vonden prof. dr J. P. Versteen, Nieuwtestamenticus aan de Theologische Hogeschool te Apeldoorn bereid onze vergadering toe te spreken.

Keuzeprogram tijdens de middagpauze

Na de lunchpauze kunt u kiezen uit meerdere programma's. Er is klassieke muziek te beluisteren en we stellen gaarne gospelgroepen in de gelegenheid, zich te laten horen.

Er is koorzang en er worden films vertoond. Er is een trefpunt waar gesproken wordt over opzet en organisatie van hedendaags jeugdwerk en een leraar Nederlands geeft informatie aangaande hedendaagse literatuur. „Wat lezen onze kinderen?”

Gezamenlijk slotprogram in de grote hal

Hierna komen we allemaal bij elkaar in de Hanzehal voor het slot-uur. Daar: inbreng van tieners en kinderen.

Muziek en zang o.m. van de groep „Sarfath”.

Slotappèl door ds J. C. Schaeffer.

Crèche

Er is een chèche waar kinderen tot 3 jaar terecht kunnen.

Moeten de kinderen tussen de middag slapen, willen de ouders dan een bedje meebrengen? Ook speelgoed. Indien nodig, ook een box.

De kinderen moeten aan het eind van de morgenvergadering door de ouders worden opgehaald en kunnen voor het begin van het keuzeprogram weer in de crèche worden gebracht.

Informatie crèche: mevr. A. Ph. Wehman-van Enk, Haakshof 46, Schalkhaar, tel. 05700-23306.

Voor de kinderen zijn er fijne programma's onder deskundige leiding. U doet uzelf en iedereen een plezier als u wat ruim op tijd komt. Dus voor 10 uur. Dan kunnen de ouders hun kinderen voor het begin van het kinderprogramma nog rustig laten drinken en naar de w.c. laten gaan.

Kinderprogram I (kleuterschoolleeftijd)

Kinderen in de kleuterschoolleeftijd worden verwacht in de **Schepenzaal** op de bovenste verdieping van de Hanzehof. Daar worden ze tijdens de 3 programma's op nuttige en aangename manier bezig gehouden.

Kinderprogram II (lag. schoolleeftijd)

De kinderen in de lagere schoolleeftijd krijgen van 10-12 uur en van 13.30-16.00 uur een program aangeboden in de grote zaal van de Buitensociëteit van de Hanzehof.

Deze kinderen wordt gevraagd hun jassen mee te nemen in de zaal. Verhalen en liederen worden gekozen naar aanleiding van het thema van de dag: „Oog voor Elkaar”.

Er wordt hierover een nieuw lied geleerd dat 's middags in het slotprogram in de Hanzehal door de kinderen zal worden gepresenteerd.

Informatie over beide kinderprogramma's: mevr. G. Godschalk-van Muijden, Bernarddreef 3, Veldhoven, tel. 040-538370.

Tienerprogram (12-16 jaar).

Ook voor de tieners is er een apart programma. Voor en met hen speelt en zingt de muziekgroep Sarfath. Het thema is hetzelfde als voor de volwassenen, maar het wordt bij hen geïntroduceerd met behulp van een film. Informatie over het tienerprogram: J. Lakerveld, De Fjord 51, Emmeloord, tel. 05270-3902.

Huishoudelijk

U kunt uw eigen lunchpakket mee-

nemen. Er zijn stands waar koffie broodjes, soep en frisdrank verkocht wordt.

Stands

Het zal ook ditmaal mogelijk zijn stands te plaatsen voor degenen die informatie of iets te koop hebben te bieden dat in het kader van de Ontmoetingsdag past.

Informatie hierover bij S. Grijpstra, Kalmoesingel 32, Kampen, tel. 05202-15466.

Wij bevelen deze dag in uw voorbede aan.

Geve de Here ons een fijne ontmoetingsdag!

Tot ziens in Zutphen!

Werkgroep Ontmoetingsdag-1980: A. P. de Boer, Nijkerk; Mevr. A. C. Douw-Romeijn, Maassluis; Mevr. G. Godschalk-van Muijden, Veldhoven; S. Grijpstra, Kampen; ds J. D. Houtman, Wezep; H. van Keulen, Hengelo; Ir. J. Mulder, Eindhoven; ds J. C. Schaeffer, Emmeloord; ds H. van Tongeren, Spakenburg; Mevr. M. Vrijmoeth-de Jong, Zwolle; Mevr. A. Ph. Wehman-van Enk, Deventer; J. J. Lakerveld, Emmeloord.

Kampen — In het kerkblad van Zwolle troffen we het volgende bericht: „Heb je zin om je vakantie dit jaar eens op een sportieve, zeer gezellige, oer-hollandse manier door te brengen, lees dan snel verder. Vanuit de kerk van Kampen worden nl. al enkele jaren zeilkampen georganiseerd. Dit jaar bestaat er de mogelijkheid voor iedereen ook buiten Kampen, om mee te gaan.

Het kamp duurt een week en wel van 5 tot en met 12 juli.

Er wordt gevaren met 4 personen per boot plus een ervaren zeiler (schipper). Je hoeft dus zelf niet te kunnen zeilen, maar je kunt er wel mee kennis maken en de unieke sfeer op het water proeven.

Als je zelf wilt leren de schippers je in zo'n week graag de fijne kneepjes van het zeemanschap. Maar het is geen zeilschool, het kampeven met een stel mensen van je eigen leeftijd staat voorop.

Na een dag op de frisse wateren koken we zelf en vermaken we ons 's avonds in een erg gezellige boerderij in Terhorne (Fr.). Overdag maken we tochten naar sfeervolle plaatsen in de omgeving zoals Sneek, Heeg en het rustieke Sloten.

De kampprijs bedraagt f 185,— wat in vergelijking met andere organisaties vrij laag is. Dat kan door de geweldige inzet van alle medewerkers op het water, maar vooral ook aan de wal. Minimumleeftijd is 16 jaar. Je moet kunnen zwemmen, maar voor een reddingsvest wordt gezorgd.

Als je voor zo'n geweldige week voelt, geef je dan zo snel mogelijk op bij onderstaand adres, eventueel met een stel vrienden of vriendinnen. Spoed is gewenst i.v.m. vroegtijdige reservering van boten en slaapruijme. Bij inschrijving vragen we alvast een deel van de prijs (f 100,—) omdat we zelf ook vooruit moeten betalen. Wil je nog meer inlichtingen, dan kun je altijd schrijven of bellen.

Wij zeggen maar: Tot vanzomer. Tot slot onze naam en lijfspreuk Navigare Necesse Est d.w.z. varen is noodzakelijk.

Zeilkamp N.N.E.
Rudy en Hennie Stalknecht,
Zegge 16, Kampen.
tel. 05202-11480.

nieuws uit breder kring

Geref. Studieclub Rijswijk — Vrijdag 21 maart, 8 uur, hoopt ds A. J. Moggré te spreken over „Het gezag van de Heilige Schrift”. Plaats: Gebouw voor de Christelijke Belangen, Oranjestraat 62, Rijswijk (wel zelfde plaats als voorheen, maar ander nummer).

Ronduit-T.V.-Themadag — Op 15 maart a.s. hoopt de Evangelische Omroep, op initiatief van het E.O.-jongerenprogramma Ronduit, in de kleine zaal van het Doelencomplex in Rotterdam een themadag te organiseren voor jongeren. Het thema is „de betekenis van het kruis”. Er worden rond de 600 jongeren verwacht. Het programma begint om 15.30 uur en zal onderbroken worden voor een pauze. De avond eindigt om 21.30 uur.

C.O.G.G.-Conferentie — De jaarlijkse conferentie van het Contact

Orgaan voor de Geref. Gezindte wordt D.V. donderdag 24 april 1980 in 'De Aker' te Putten gehouden. Prof. dr B. J. Oosterhoff te Apeldoorn zal spreken over het onderwerp: 'Nieuwere vragen over de uitleg van de Schrift en de consequenties voor de prediking'.

De kosten voor het bijwonen van deze conferentie bedragen f 20,—. Men kan zich aanmelden bij de secretaris ds J. H. Velema, Whemelaan 6, 8071 GZ Nunspeet, tel. 03412-1379, giro 880514. Overschrijving van het genoemde bedrag op dit gironummer wordt zeer op prijs gesteld en verdient voorkeur boven betaling ter plaatse.

Deelnemerslijst en stellingen worden voor de conferentie aan de deelnemers, die zich opgaven toegezonden.

Democratisering van het onderwijs — Op uitnodiging van het Verband van Scholen van Geref. Belijdenis, hoopt Prof. dr W. H. Velema op zaterdag 15 maart 1980, in het congrescentrum 'De Aker' te Putten, te spreken over het onderwerp: Democratisering van het onderwijs in Bijbels licht.

Aanvang 11.00 uur.
Adres secr. Verband van Scholen, Hoofdweg 57, Harkstede, tel. 05904-1437.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma;
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36-22,
3704 LP Zeist,
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v. van
Geref. Persveren. Heemstede.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november

*U bent van harte welkom
op het*

Goud- en Zilvermidatelier

„DE VLINDER”

Hanna de Miranda,
Maartensgat 21,
3311 CK Dordrecht

Overtuigd van haar eeuwige en veilige thuiskomst is in het midden van haar jaren in haar Here en Heiland ontslapen mijn uitnemende en geliefde vrouw

Sytske Schrijver

Zij mocht 54 jaar worden.

H. D. Doorenbos

IJsselmuiden, 1 maart 1980

Tichlerstraat 5

De begrafenis heeft donderdag te IJsselmuiden plaats gevonden.

De Raad van de Ned. Gereformeerde Kerk van Doesburg-Velp deelt met droefheid mee dat op zaterdag 1 maart de Here tot Zich nam in de hoge leeftijd van 101 jaar

DS J. E. WESTERHUIS

Velp, 3 maart 1980

Namens de Raad,
M. J. Bakker, praeses
H. Hobbelink, scriba

Te huur op Ameland

EEN BUNGALOW

voorzien van c.v., bad, t.v., open haard.

Rustig gelegen nabij strand en zwembad.

Nog vrij vóór 20 juni en na 12 sept.

Telef. 050-346682.

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 · Zeist

ADVERTENTIES MOETEN UITERLIJK DINSDAGMORGEN OM 10 (TIEN) UUR TER DRUKKERIJ ZIJN !!!

**Het februari-nummer
van**

BEWEGING

**refotmatorisch
wijsgerig
informatief**

bevat:

- ★ 'Zinrijk leven' — H. van Riessen (hoofdartikel)
- ★ 'Maar niemand vraagt zich af, waar de wetten vandaan komen' — J. Mastenbroek
- ★ 'Kernenergiedebat vraagt discipline' — J. F. Mink
- ★ 'Het ontzet van de mens door een Leids filosoof' — J. Mastenbroek
- ★ Bespreking van 'Gestoorde wereld', K. J. Popma, — D. J. Bakker
- ★ Dringende oproep tot kadervorming — J. Mastenbroek

Bestel dit februari-nummer bij het:
Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Maarssen,
(tel. 03465-60945/69192)
(f 3,50 inkl. verzendkosten — giro: 1209598).

Nog beter:

NEEM een ABONNEMENT

à f 20,— per jaar

ANTWOORDSTROOK

Opsturen in open, ongefrankeerde enveloppe aan CRW,
Antwoordnr. 33, 3600 VB Maarssen

JA,

☐ stuur mij het februari-nummer BEWEGING 80

☐ noteer mij als abonnee op BEWEGING 80

Naam

Adres

Postcode Plaats

01